

Magyar könyvtárak csatlakozási szándéka a SIGLE adatbázishoz*

*Eminens referenz érdeklődők: minél átfogóbb tájékoztatást adni a hazai és a külföldi doktori értekezésekről az érdeklődőknek, sőt azoknak is, akik meghatározott értekezések potenciális használóiként kéri a szaktájékoztatók segítségét. Ezért érdemes elolvasni a SIGLE** adatbázishoz való csatlakozási szándékunkat dokumentáló cikket, amikor is szerkesztőségünk nem tudja magától megtagadni (elnézést kérünk érte) a kézenfekvő szellemeskedést: In hoc 'SIGLE' vinces.*

Bevezetés

Doktori fokozat és doktori értekezés (disszertáció)

A különböző országokban különbözőképpen szabályozzák a doktori fokozat elnyerését. A pályázóknak befejezett tanulmányaik és letett vizsgáik után doktori disszertációt kell készíteniük, benyújtaniuk és megvédeniük az egyetem előírásainak megfelelően. A doktorrá avatás után viselhető a doktori cím, amelyet sokféle változatban rövidítenek, pl. Ph.D.; Dr.phil.; Dr.-Ing.; Dr.rer.nat.; Dr.oec. stb.; magyarországi használatban: Dr. – valamennyi tudományágban.

A magyar műszaki és egyéb egyetemek 1957-ben kapták vissza a doktori cím adományozásának jogát, amelyet 1951-től, a tudományos élet átszervezésétől kezdve szüneteltettek. Az előírásoknak megfelelően az ehhez szükséges egyetemi doktori disszertációkat három példányban kell benyújtani, miközben közülük egyet az illetékes egyetemi könyvtárnak meg kell őriznie.

Magyarországon azonban nem csak az egyetemek joga, hogy a tudományos kutatási eredményeket tudományos fokozattal minősítsék. A Magyar Tudományos Akadémia Minősítő Bizottsága a hozzá benyújtott és megvédett disszertációk szerzőinek a műszaki (közgazdasági, mezőgazdasági stb.) tudományok kandidátusa vagy doktora címet adományozza. Ez a magyar tudományos minősítési rendszerben magasabb fokozat, mint az egyetemi fokozat, de a disszertációk ugyanúgy kéziratként készülnek, mint az egyetemiek.***

A disszertáció mint dokumentumtípus

A disszertációkat a külföldi gyakorlatban is leginkább *szürke, félig publikált* vagy *nem publikált* irodalomnak tekintik, bár néhány egyetemen mikrofilmplapként vagy sokszorosított formában akár 100 példány is készül belőlük.

A disszertáció ennek megfelelően lehet *könyv* (nyomtatott vagy sokszorosított), *kézirat* (1–3 példányos gépirat), *mikrofilmplap*, *floppy* (főként a jövőben).

A fentiek közül a legtöbb nem hagyományos publikáció, vagyis a szürke irodalom kategóriájába tartozik. Közös vonásuk, hogy monográfiák, vagyis egyetlen tudományos probléma elemzéséről, illetve megoldásáról szólnak. A változatos egyetemi előírások miatt példányszámuk általában 3 és 100 közötti, s ezért a könyvkereskedelmi csatornákon keresztül nem hozzáférhető, kivéve azokat, amelyeket kiadó publikált, vagy egy sorozat tagjaként, illetve valamely intézet, egyetemi kar, tanszék jelentéseként jelentek meg.

Beszerzés

A disszertációk beszerzése a könyvtárosok számára nem egyszerű feladat. Könyvesboltban csak azokat a disszertációkat lehet megvásárolni, amelyeket az előbbieken említettünk.

Tértítés nélkül, köteles példányként az egyetem rektori vagy dékáni hivatalának kötelezettsége, hogy az elfogadott doktori értekezések egy-egy példányát megküldje a könyvtárnak.

A *külföldi* egyetemi könyvtárak, ha elég sokszorosított példányuk van a más könyvtárak által kért disszertációkból, csere keretében vagy ajándékként szokták kielégíteni az érdeklődést.

*A GL '93 nemzetközi konferencián 1993. december 14-én elhangzott *Concept of joining SIGLE by Hungarian libraries* c. előadás magyar változata.

**SIGLE = System for Information on Grey Literature in Europe (A szürke irodalom információs rendszere Európában). A SIGLE adatbázis kb. 350 000 rekordot tartalmaz, és évi 40 000 rekorddal gyarapodik.

***1993. szeptemberi állapot.

Magyarországon, ahogy már volt róla szó, egy-egy egyetem disszertációit az illetékes egyetemi könyvtár köteles gyűjteni, aminek következtében egy másik egyetemi könyvtár akkor sem juthat hozzá, ha a téma érdeklődésre is tartana számot. Ugyanígy az OSZK sem kap köteles példányt belőlük, mert maximálisan 3 példányos „kéziratként” készülnek.

Kutatóintézetek csere vagy bekérés útján szintén hozzájuthatnak egyes profiljukba vágó disszertációkhoz, de kizárólag külföldi egyetemektől.

A magyar könyvtárak gyűjteményei

Magyarországon – az említett típusoknak megfelelően – a disszertációkat különgyűjteményként vagy a kéziratgyűjtemény külön részeként szokták kezelni.

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára

A Magyar Tudományos Akadémiához benyújtott disszertációkat a könyvtár kéziratára a teljesség igényével gyűjti. A kandidátusi és doktori fokozat elnyeréséért benyújtott disszertációknak ez az egyetlen teljes gyűjteménye, jelenleg kb. 16 000 kötetből áll.

Egyetemi könyvtárak

Magyar műszaki egyetemi könyvtárak

A műszaki (illetve volt műszaki) egyetemi könyvtárak disszertációgyűjteményüket 1958 óta építik, s teljes állományuk (1993 szeptemberében) az alábbi:

- ▶ *Budapesti Műszaki Egyetem Könyvtár és Tájékoztatási Központ* (BME KTK) – kb. 4300 kötet,
- ▶ *Miskolci Egyetem Központi Könyvtár* (MEKK) – kb. 750 kötet,
- ▶ *Veszprémi Egyetem Központi Könyvtár* (VEKK) – kb. 750 kötet,
- ▶ *Erdészeti és Faipari Egyetem (ÉFE) Központi Könyvtár*, Sopron – kb. 350 kötet.

Ezekben a könyvtárakban a karoknak megfelelő tárgykörökbe tartozó, ott megvédett disszertációkat gyűjtik. Az utóbbi 2-3 évben a műszaki egyetemek új karokat is alapítottak (pl. közgazdasági, jogi, idegen nyelvi, bölcsész stb. kart), s ezért a műszaki disszertációkon kívül más tárgyú disszertációk is helyet kapnak a könyvtárak gyűjteményeiben.

Egyéb egyetemi könyvtárak

A *Budapesti Közgazdaság-tudományi Egyetem Központi Könyvtára* nagy, kb. 8 ezer kötetes állománnyal rendelkezik. Az *Állatorvos-tudományi Egyetem Központi Könyvtárának* állománya csak néhány száz, mintegy 800 kötetre tehető.

A négy tradicionális magyar egyetem központi könyvtárai főként bölcsész- és természettudományi disszertációkat kapnak a dékáni hivataloktól:

- ▶ *ELTE*, Budapest – kb. 3500 kötet,
- ▶ *KLTE*, Debrecen – kb. 1850 kötet,
- ▶ *JATE*, Szeged – kb. 2450 kötet,
- ▶ *JPTE*, Pécs – kb. 260 kötet.

Hozzáférés

Az egyetemi könyvtárak a disszertációállományhoz való hozzáférést

- ▶ az olvasótermekben (ugyanis nem kölcsönözhetőek, mivel egypéldányos kéziratnak minősülnek),
- ▶ a hagyományos cédulakatalóguson keresztül,
- ▶ saját adatbázisuk online katalógusa révén (ha már számítógépes feldolgozás folyik) teszik lehetővé.

A disszertációk adatait nem regisztrálja a Magyar Nemzeti Bibliográfia, és olyan országos disszertációbibliográfia sem készül, mint amilyen pl. a német *Jahresverzeichnis der deutschen Hochschulschriften*.

Egyes egyetemi könyvtárak évenként, két-évenként vagy ötvenként disszertációjegyzékeket publikálnak, illetve publikáltak, pl.:

- ▶ *BME: A magyar műszaki egyetemeken elfogadott doktori disszertációk jegyzéke*, amely évente publikálja a budapesti, veszprémi és miskolci egyetemi doktori disszertációk adatait és tartalmi kivonatait.
- ▶ *ÉFE, Sopron: Értekezések, útijelentések, diplomamunkák.*
- ▶ *Budapesti Közgazdaság-tudományi Egyetem: Doktori értekezések, diplomamunkák.*

Mindezek a jegyzékek a tájékoztatás fontos eszközei, de közös hátrányuk, hogy sohasem teljesen naprakészek. Legtöbbjüket a disszertációk elfogadása után 2-3 évvel, vagy még később adják ki.

A magyar könyvtárak csatlakozási terve a SIGLE adatbázishoz

A program

A doktori disszertációk gyűjtésével foglalkozó magyar könyvtárak felismerték a világszerte ismert SIGLE adatbázishoz való csatlakozás szükségességét annak érdekében, hogy a magyar disszertációk adatait a külföldi kutatók számára is hozzáférhetővé tegyék.

Ezért a *Budapesti Egyetemi Szövetség* – a már említett budapesti egyetemek közötti együttműkö-

dés alapján, kivéve az ELTE-t – pályázatot nyújtott be a PHARE-program keretében a következő projekt támogatására:

„A társult egyetemek együttműködése az egyetemeken elfogadott doktori disszertációk magyar és angol nyelvű számítógépes adatbázisának létrehozására, a rekordok nemzetközi adatbázisba (SIGLE) történő beadására, valamint a disszertációk adatainak online és CD-ROM formában történő biztosítására.”

A program fő céljai

A program fő céljai a következők:

- ▶ a magyarországi és külföldi felhasználók ellátása a magyar egyetemeken elfogadott doktori disszertációk kutatási eredményeivel;
- ▶ a kutatási együttműködés előmozdítása;
- ▶ a disszertációkban található tartalmi információk kölcsönös felhasználásának elősegítése;
- ▶ a SIGLE nemzetközi adatbázisban való részvétel, amely magában foglalja a magyar kutatások információinak európai integrálását;
- ▶ Magyarország felvétele az EAGLE* szervezetbe. A nemzeti központ a BME KTK.

Közvetlen célok

Az egyetemi könyvtárak állományában található egyetemi doktori disszertációk bibliográfiai adatainak és angol nyelvű címfordításainak

- ▶ egységes számítógépes rendszerben történő feldolgozása;
- ▶ az adatbázis hálózati hozzáféréseinek biztosítása;
- ▶ az egyes egyetemeken külön-külön készülő adatbázisok magyarországi doktori disszertációs központi katalógusként való működtetése;
- ▶ az egységes adatbázis rekordjainak átadása a SIGLE nemzetközi adatbázisba;
- ▶ a SIGLE adatbázisból készült CD-ROM-ok előfizetésének és online használatának lehetővé tétele;
- ▶ az eddig – főként disszertációs jegyzékekben – feltárt magyar nyelvű címek hozzáférhetővé tétele a külföldi kutatók számára az adatbázisban angol nyelven, ezáltal hozzáférés a magyar kutatási eredményekhez;
- ▶ a magyar és külföldi egyetemek között e téren fennálló különbségek csökkentése, illetve kiküszöbölése;
- ▶ olyan számítógépes információs háttér megteremtése, amely mind a magyar egyetemi doktori disszertációk, mind a SIGLE-ben feltárt

külföldi egyetemi doktori disszertációk adataihoz biztosítja a hozzáférést;

- ▶ a BME KTK mint magyarországi SIGLE-központ technikai és személyi feltételeinek biztosítása az egyetemi könyvtárak adatfeldolgozó munkájának koordinálása és az adatok SIGLE-hez való eljuttatása céljából;
- ▶ az adatbázisból évente közös vagy egyetemenkénti disszertációjegyzék előállítására magyar nyelvű tartalmi összefoglalóval (a desktop publishing technika alkalmazását feltételezve).

Néhány fontos szempont

Az egyetemi oktatók, kutatók, hallgatók számára munkájuk hatékonyságának fokozása céljából fontos, hogy a tevékenységükhöz szükséges releváns és értékes „szürke irodalomhoz” is hozzájussanak.

A disszertációgyűjtemények gyarapodása a budapesti egyetemek könyvtáraiban évente kb. 150–200 tétel (az Állatorvos-tudományi Egyetemen kb. a fele). Mivel az egyetem részéről kötelező egy-egy példány leadása az egyetemi könyvtár részére, a beszerzés ingyenes. A feldolgozás, számítógépre vitel, címfordítás stb. viszont munka- és költségintéző.

Az információtechnikai háttér fejlesztése nélkül a projekt teljesítése elképzelhetetlen. Miközben az Ethernet, Internet, X.25., valamint az üvegszál-optikai hálózat biztosítja az adatcsere és -keresés feltételeit, a könyvtárosi (katalogizálás stb.) és a felhasználói munkaállomások további kiépítése még megoldandó feladat.

Feltételek

Könyvtári háttér

Az együttműködő egyetemek központi könyvtárral és könyvtári hálózattal rendelkeznek, ez utóbbiak mindegyike tanszéki, intézeti, kari könyvtárakból áll. A számítástechnika lehetővé teszi az adatbázisban való keresést. A disszertációs munkaállomások létesítése és az online, illetve CD-ROM keresési lehetőségek megteremtése viszont még mindenképpen koordinált fejlesztést kíván.

Disszertációgyűjtemények

Állományadatok 1980-ig visszamenőleg, amelyekkel a SIGLE adatbázisba viendő rekordokkal számolni kell (1993-as felmérés):

- ▶ Budapesti Műszaki Egyetem kb. 3500 kötet,
- ▶ Budapesti Közgazdaság-tudományi Egyetem kb. 2400 kötet,
- ▶ Állatorvos-tudományi Egyetem kb. 800 kötet,

* EAGLE = European Association for Grey Literature Exploitation (A Szürke Irodalom Felhasználásának Európai Szövetsége). Tagja az Európai Közösség 8 tagállama. Székhelye: Hága, Hollandia.

- ▶ Miskolci, Veszprémi, Soproni Egyetem összesen kb. 800 kötet,
- ▶ Budapesti, Debreceni, Szegedi Pécsi Egyetem összesen kb. 3200 kötet,
- ▶ Magyar Tudományos Akadémia kb. 7500 kötet.

Éves gyarapodás:

- ▶ Budapesti Műszaki Egyetem 100–150 kötet,
- ▶ Budapesti Közgazdaság-tudományi Egyetem 100–150 kötet,
- ▶ Állatorvos-tudományi Egyetem 100–120 kötet,
- ▶ Miskolci, Veszprémi, Soproni Egyetem összesen 30–50 kötet,
- ▶ Budapesti, Debreceni, Szegedi, Pécsi Egyetem összesen 150–200 kötet,
- ▶ Magyar Tudományos Akadémia 400–500 kötet.

Számítástechnikai háttér

Az együttműködő könyvtárak jól megalapozták a számítástechnika alkalmazását könyvtári és tájékoztató munkájukban. 1992 végén a Budapesti Egyetemi Szövetség két nagy könyvtárának rendelkezésére álló és megrendelt berendezései a következők voltak:

Budapesti Műszaki Egyetem:

- ▶ VAX 6410 mainframe és microVAX számítógép,
- ▶ ALEPH integrált könyvtári rendszer és microlSIS szoftver a szöveges tényadatok kezelésére,
- ▶ helyi Ethernet-hálózat, X.25 és Internet-hálózati csatlakozás.

Budapesti Közgazdaság-tudományi Egyetem:

- ▶ VAX 6410 és microVAX számítógép,
- ▶ HUNGALIS integrált könyvtári rendszer,
- ▶ helyi Ethernet-hálózat, X.25 és Internet-csatlakozás.

Javasolt fejlesztési program

A SIGLE adatbázishoz való csatlakozás programja magában foglalja az adatbázis-építést, vagyis a bibliográfiai leírást, a tárgyszavazást, és az angol nyelvű címfordításokat a SIGLE rendszer formátumának megfelelően.

- A fejlesztési program összetevői a következők:
- ▶ a számítógépes feldolgozás: állomány-nyilván tartás, bibliográfiai leírás (katalogizálás), tárgyszavazás, szakozás; címfordítás angolra; magyar nyelvű tartalmi összefoglalók rövidítése, stilizálása; könyvtáranként a saját állomány rekordjaiból retrospektív, továbbá folyamatos adatbázis-építés;
 - ▶ a saját adatbázisok rekordjainak eljuttatása a BME KTK-n keresztül a SIGLE adatbázisba;

- ▶ a felhasználók részére a magyar adatbázisok és a SIGLE adatbázis online használatának biztosítása;
- ▶ a SIGLE CD-ROM-ok előfizetése és a felhasználók rendelkezésére bocsátása;
- ▶ az EAGLE új tagjaként bekapcsolódás a tagországok munkájába a közgyűlésen és a konferenciákon való részvétellel.

A projekt ütemezése

Tervezetünk, amelyet 1993 nyarán nyújtottunk be a PHARE Bizottságnak, az első ütemhez szükséges anyagi igényeket, vagyis a Budapesti Egyetemi Szövetség tagkönyvtáraiban található gyűjtemények feldolgozási költségeit tartalmazza.

A projekt második ütemében anyagi segítséget kellene kérni az MTA Könyvtára, majd később a többi egyetemi könyvtár számára is, hogy disszertációállományukat ők is beviessék a SIGLE adatbázisba.

A projekt az első három évre a szellemi munkára és a hardverre nagy anyagi ráfordítást irányoz elő. Reméljük, hogy a PHARE-programban segítséget kapunk ahhoz, hogy a magyar doktori disszertációkat nemzetközileg ismertté tegyük, és biztosítsuk a SIGLE adatbázis használatát a magyar felhasználók számára.

Ennek érdekében azt is reméljük, hogy Magyarországot felveszik az EAGLE tagországai sorába, és a BME KTK mint a SIGLE nemzeti központja elősegíti majd az együttműködést az EAGLE és Magyarország között.*

Irodalom

- HASEMANN, Ch.: Graue Literatur aus Technik und Wissenschaften. Beschaffung, Nachweis und Literaturversorgung im westsprachigen Bereich. = ABI-Technik, 5. köt. 4. sz. 1985. p. 261–265.
- LANKENAU, I.: Grey – but available. The system for information on grey literature in Europe. = Proceedings of the 1992 IATUL Seminar, Tallinn, Estonia, June 8–11, 1992. Helsinki, 1993. p. 149–156.
- WESSELS, R. H. A.: The importance of international cooperation for grey literature availability. = Alexandria, 5. köt. 3. sz. 1993. p. 185–192.

The European Association for Grey Literature Exploitation. SIGLE. (EAGLE, Den Haag, 1993.) 4 p.

* Az 1994. évi közgyűlésen Magyarországot felvették a tagok sorába.

Online user guide. SIGLE. (EAGLE, Den Haag, 1992.)
4 p.

Your passport to grey literature. SIGLE. (Office for
Official Publications of the European Communities,
Luxembourg, 1993.) 4 p.

GL '93 Conference Proceedings

First International Conference on Grey Literature:
GL '93 Conference Proceedings, December 13–15,
1993 / compiled by D. J. Farace. – Amsterdam:
TransAtlantic, 1994. – XIV, 418 p.

ISBN 90-74854-03-6

A szerző cikke: p. 224–232.

Beérkezett: 1994. VI. 22-én.

Rendezvénynaptár

Computers in Libraries '95

London, 1995. március 7–9.

Szervező: Learned Information (Europe) Ltd.

Woodside

Hinksey Hill

Oxford OX1 5AU

Tel.: +44 1865 730275

Fax: +44 1865 736354

16. IATUL-konferencia

Enchede (Hollandia), 1995. június 5–9.

Szervező: Dr. G.A.J.S. van Marle, Director

The Library, University of Twente

P.O.Box 217

7500 AE Enchede

The Netherlands

Fax.: +30 53 341578

E-mail: G.A.J.S. van Marle

@ub.utwente.nl

Hálózatok és a könyvtárak jövője

Bath (Egyesült Királyság), 1995. április 19–21.

Szervező: Hazel Gott

UKOLN

The Library University of Bath

Bath BA2 7AY

Tel.: +44 225 826225

Fax: +44 225 826838

Telex: 449097

INTERNET e-mail: h.a.gott@bath.ac.uk

CRIMEA '95, 2. nemzetközi konferencia:

Könyvtárak és egyesületek a változó világban

– új technológiák és az együttműködés új formái

Jevpatoria (Krim, Ukrajna), 1995. június 12–17.

Szervező: Russian National Public Library for Science
and Technology

Fax: 00-7-095 921-98-62

E-mail (Internet): CRIMEA95@gbntb.msk.su

3. Prágai Nemzetközi Könyvtári Vásár és 1. Európai Könyvtáros Kongresszus Kelet- és Közép-Európa számára

Prága, 1995. május 11–14.

Szervező: Avencourt Exhibitions Ltd.

Byron House, 112A Shirland Road

London W9 2EQ

Tel.: +44 (71) 266 1986

Fax: +44 (71) 585 2429

IDT '95 Információs piac és ipar

Párizs, 1995. június 13–15.

Szervező: ADBS-IDT '95

25, rue Claude Tillier

75012 Paris

Tel.: 33 1 43 72 25 25

Fax: 33 1 43 72 30 41

Orvosi könyvtárosok 7. nemzetközi kongresszusa

Washington, 1995. május 10–12.

Szervező: 7ICML, Medical Library Association

Suite 300, Six North Michigan Avenue

Chicago, Illinois USA 60602-4805